

38. Otchet Kievskogo hudozhestvenno-promyshlennogo i nauchnogo muzeja za 1915 god.

39. Pererva V. S. Istorija shkil'nyctva v mistah i selah Kyi'vshhyny XIX – pochatku XX st. – Bila Cerkva, 2008.

40. Prymak A. B. I. Hanenko ta «Kyevs'kaja staryna» // Materialy nauk.-prakt. konf. z nagody 150-richchja vid dnja narodzhennja B. I. Hanenka, mecenata, kolekcionera, fundatora muzeju. – K., 1999. – S.59–64.

41. Pro dijat'nist' B. I. Hanenka u zasnuvanni ta istorii' Kyi'vs'kogo hudozhn'o-promyslovogo i naukovogo muzeju // Materialy nauk.-prakt. konf. z nagody 150-richchja vid dnja narodzhennja B. I. Hanenka, mecenata, kolekcionera, fundatora muzeju. – K., 1999. – S.51–58.

42. Rodinova N. Gromads'ka i prosvitnyc'ka dijat'nist' Varvary Hanenko // Materialy nauk.-prakt. konf. z nagody 150-richchja vid dnja narodzhennja B. I. Hanenka, mecenata, kolekcionera, fundatora muzeju. – K., 1999. – S.5–9.

43. Roslavc' O. Bogdan Ivanovych Hanenko – zasnovnyk Kyi'vs'kogo muzeju zahidnogo ta shidnogo mystectva // Materialy nauk.-prakt. konf. z nagody 150-richchja vid dnja narodzhennja B. I. Hanenka, mecenata, kolekcionera, fundatora muzeju. – K., 1999. – S.5–13.

44. Slaboshpyc'kyj M. Ukraї'ns'ki mecenaty. – K., 2001.

45. Solons'ka N. U i'nhim serci zhyla Ukraї'na, abo chomu podruzhhzja Hanenkiv ne malo zaslugu pered «proletars'koju kul'turoju» // Golos Ukraї'ny. – 1992. – 1 travnja.

46. Tkachenko O. Pidpryjemnyc'ka ta mecenats'ka dijat'nist' rodyny Tereshhenkiv v Ukraї'ni kincja XIX – pochatku XX st. – Perejaslav–Hmel'nyc'kyj, 2000.

47. Tkachenko T. Gromads'ka ta blagodijna dijat'nist' G. P. Galagana: Avtoref. dys. kand. ist. nauk. – K., 2003.

48. Hanenko B. I. Spogady kolekcionera / Avtory–uporjad. N. I. Kornijenko, O. V. Zhyvkova, T. M. Myhajlova / pid zag. red. V. I. Vynogradovoi'. – K., 2009.

49. Shevchenkiv's'kyj slovnyk. U 2 t. – T.1. – K., 1978.

50. Javornyc'kyj D. Istorija ukrai'ns'kyh kozakiv. U 3 t. – L'viv, 1990.

Kozak O., master in history, National Academy of Internal Affairs (Ukraine, Kiev), alexkozak@bk.ru

Charity Bogdan and Varvara Hanenko in education, development and popularization of scientific knowledge in the Ukraine in late XIX – early XX century

Reveals the charity, patronage and collection activities of family Bohdan and Varvara Hanenko in the development of education and scientific knowledge in Ukraine late XIX – early XX century. Considered charitable family Hanenko role in creating new and existing funding of church and state schools, provision of educational process and social needs of students and teachers. The contribution of the family to create a system of commercial education in the form of schools, colleges, courses and workshops producing objects of decorative art.

Analyzed the role of the family Hanenko in the development of scientific knowledge in Ukraine, archeology, ethnography, history and art history. Particular funding Hanenko archaeological and historical research V. Antonovich, M. Bilyashevskoho V. Khvoiki ancient history of the Middle Dnieper. Is noted the significant contribution of Bohdan Ivanovich in the creation and work of the Kiev Society of Antiquities and Arts, his leading part in the creation of the first public museum in Kiev, the promotion of artistic and scientific knowledge.

Keywords: charity, philanthropy, education, archeology, ethnography, history, art.

Kozak A., магистр истории, Национальная академия внутренних дел (Украина, Киев), alexkozak@bk.ru

Благотворительность Богдана и Варвары Ханенко в деле просвещения, развития и популяризации научных знаний в Украине в конце XIX – начале XX в.

Освещается благотворительность, меценатство и коллекционная деятельность семьи Богдана и Варвары Ханенко в развитии образования и научных знаний в Украине конца XIX – начала XX в. Рассмотрена благотворительная роль семьи Ханенко в создании новых и финансировании действующих церковно-приходских и государственных школ, обеспечения их учебно-воспитательного процесса и социальных потребностей учащихся и учителей. Рассмотрены вклад семьи в создание системы коммерческого образования в форме школ, курсов, а также мастерских по производству предметов декоративно-прикладного искусства.

Анализируется роль семьи Ханенко в развитии научных знаний в Украине, в частности археологии, этнографии, истории и искусствоведения.

Ключевые слова: благотворительность, меценатство, образование, археология, этнография, история, искусствоведение.

УДК 94(477)(092)(061.2)

Глушан О. В., кандидат історичних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна, Київ), glushan1985@bigmir.net

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ С. В. БОРОДАЄВСЬКОГО В ЕМІГРАЦІЇ: ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ

На основі аналізу широкого комплексу архівних документів з вітчизняних і зарубіжних архівосховищ розкрито зміст, основні напрями та форми громадської діяльності українського вченого і державного діяча С. В. Бородаєвського (1870–1942) в еміграції. Показано, що основні його зусилля як громадського діяча були спрямовані на організацію самодопомогових та протестних акцій і товариств української еміграції в Чехо-Словацькій Республіці, привернення уваги міжнародного співтовариства до українських проблем, встановлення контактів з діячами міжнародних громадських установ, благодійних організацій, допомогових фондів. Особливу увагу звернуто на роботу С. В. Бородаєвського зі створення та організації діяльності Українського університетського угруповання для Ліги Націй і налагодження його співпраці з Міжнародним університетським товариством для Ліги Націй у 1920–1930-х рр.

Ключові слова: С. В. Бородаєвський, громадська діяльність, українська еміграція, Чехо-Словацька Республіка, Українське університетське угруповання для Ліги Націй.

Серед тисяч учасників державотворчого процесу в Україні у 1917–1921 рр., що внаслідок поразки національно-визвольних змагань і несприйняття більшовицької влади опинилися у вимушеній еміграції, був і Сергій Васильович Бородаєвський (1870–1942) – український учений, юрист, економіст, державний і громадсько-політичний діяч, організатор науки та історик українського й міжнародного кооперативного руху. Вийшовши спершу до Франції, вчений невдовзі переїхав до Чехо-Словацької Республіки (ЧСР), де в 1920-х рр. навколо низки науково-освітніх і громадсько-культурних осередків гуртувалися кваліфіковані наукові, педагогічні, творчі кадри української міжвоєнної еміграції. І хоча у ЧСР, керівництво якої прихильно ставилося до українського національного руху, склалися більш-менш сприятливі умови для української еміграційної спільноти, все ж подолання таких негативних факторів життя в еміграції, як матеріальна скрута, зниження соціального статусу, неможливість повноцінної професійної самореалізації, розрив з відповідним національним оточенням, вимагало від її членів високого рівня самоорганізації, єднання, узгодженості дій, ініціативності, відповідальності за спільну справу, активної співпраці з міжнародними організаціями, наполегливості у відстоюванні власних інтересів перед світовою спільнотою.

Не лише громадська діяльність С. В. Бородаєвського, а й загалом його постать досить довгий час залишалася невідомою широкому загалу українців. Стислі біографічні довідки, що з'явилися ще за життя вченого, лише в загальних рисах окреслювали його життєвий шлях і науковий доробок [1; 2]. Окремі відомості про громадську активність С. В. Бородаєвського були розпорошені в роботах виключно еміграційних дослідників (І. Витановича, С. Наріжного та ін.) [3; 4]. Визнання наукового і суспільного значення постаті вченого й студювання його життєвого та творчого шляху на Батьківщині стали можливими лише наприкінці минулого століття. Автори невеликих розвідок інформативного характеру про С. В. Бородаєвського, розміщених на сторінках місцевої періодики, та перших узагальнюючих біографічних нарисів про вченого у довідкових виданнях представили лише окремі факти

та епізоди його громадської діяльності еміграційного періоду життя [5; 6]. Дещо поглибили і збагатили знання про С. В. Бородаєвського, зокрема як громадського діяча, колективне дослідження В. М. Власенка і В. В. Власенко, приурочене до 135-ї річниці від дня народження вченого [7], та біографічний нарис С. В. Бородаєвського, вміщений у короткому біобібліографічному покажчику його робіт [8]. Разом з тим, згадані роботи не висчерпують усіх аспектів окресленої теми. Тож метою даної статті є розкриття змісту, основних напрямів і форм громадської діяльності С. В. Бородаєвського під час його перебування в еміграції в ЧСР.

Перебороти труднощі та поневіряння еміграційного життя українці у ЧСР намагалися шляхом створення низки громадських структур, що мали на меті представляти й захищати їхні матеріальні, правові та духовні інтереси. С. В. Бородаєвський особисто сприяв заснуванню та розбудові кількох таких організацій. Варто зазначити, що громадська діяльність вченого в еміграції мала, головним чином, культурно-просвітницьку спрямованість і була тісно пов'язана з його науково-педагогічною працею. Це зумовлювалося тим, що в еміграції культурно-освітня праця розцінювалася як необхідна передумова росту політичної свідомості українців. Відповідно, українські еміграційні вищі навчальні заклади ставили за мету не просто підготовку висококваліфікованих фахівців, але, у першу чергу, виховання справжніх патріотів, майбутніх лідерів українського руху, й перетворилися на потужні осередки активного громадського життя еміграційної спільноти.

Саме з ініціативи С. В. Бородаєвського було створене Українське університетське угруповання для Ліги Націй (УУУ для ЛН). Розуміючи, наскільки важливо для української національної справи загалом та українського еміграційного студентства зокрема здобути широку підтримку різних міжнародних інституцій, учений відгукнувся на заклик створеної у 1924 р. Міжнародної університетської федерації для Ліги Націй (МУФ для ЛН) організувати національні угруповання, що ввійшли б до складу Федерації та поширювали ідеї і принципи Ліги Націй у середовищі студентського та професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів [9, арк. 40].

УУУ для ЛН розпочало свою діяльність 18 травня 1925 р. у Подєбрадах. З 1926 р. його незмінним головою (президентом) був С. В. Бородаєвський [4, с. 261]. Управління товариством здійснювали Загальні збори, Управа та Ревізійна комісія [10, арк. 4]. У лавах УУУ для ЛН перебувало близько 120 офіційних членів. Якщо ж врахувати, що до складу товариства входив також Центральний союз українського студентства (ЦЕСУС), який об'єднував переважну більшість українських студентських товариств в еміграції та в Західній Україні, то число членів угруповання становило близько 3,5 тис. осіб.

У статуті УУУ для ЛН метою його діяльності проголошувалося «студіювання ідей Ліги Націй, розповсюдження їх серед українців та взагалі спільна праця студентів та професури українських високих шкіл на засадах, рекламаних Лігою Націй по утворенню атмосфери міжнародного порозуміння та довіря, що веде до сталого миру, потрібного цілому світові, а зокрема українській нації» [10, арк. 4]. С. В. Бородаєвський,

регулярно виступаючи перед українською громадськістю в ЧСР з лекціями і доповідями, знайомив її з основними принципами, напрямками та результатами діяльності Ліги Націй і МУФ для ЛН [10, арк. 12, 14, 15]. Відповідну інформацію вчений розміщував і на сторінках різних українських часописів та газет [11].

Та основне завдання УУУ для ЛН його голова вбачав у презентації та відстоюванні перед міжнародною спільнотою українських національних інтересів, пропагуванні «при всякій можливості українських національно державницьких стремлень» [4, с. 113]. Співпрацюючи у рамках МУФ для ЛН з Міжнародним бюро миру (Женева), Міжнародним бюро праці (Женева), Верховним комісаріатом Ліги Націй у справах біженців (Женева), Міжнародною унією товариств Ліги Націй (Брюссель), Міжнародним інститутом інтелектуальної співпраці (Париж), українське угруповання захищало перед ними права та інтереси свого народу. Зокрема, угруповання використовувало трибуну конгресів МУФ для декларування перед європейською громадськістю протестів проти вбивства С. В. Петлюри та спроб звинуватити його у єврейських погромах на Україні в 1919–1920 рр. [12, арк. 1], проти масових арештів української інтелігенції у справі Спілки визволення України [13, інв. № 225], проти терору на західноукраїнських землях [14, арк. 17].

Протягом усього періоду існування угруповання активну підтримку його діяльності здійснювала Українська господарська академія (УГА) в Подєбрадах. Зокрема, Сенат Академії допомагав товариству виконувати його фінансові зобов'язання перед МУФ для ЛН, надаючи щорічні субвенції на сплату членського внеску до Федерації [13, інв. № 225]. Така підтримка з боку керівництва Академії свідчила про високий авторитет УУУ як виразника й захисника інтересів українського еміграційного студентства.

Небайдуже ставлення С. В. Бородаєвського до долі студентів виразно показали його заходи з забезпечення їм матеріальної підтримки. Встановленої чеським урядом допомоги ледве вистачало на задоволення найнеобхідніших потреб. Матеріальна незабезпеченість доповнювалася психологічним пригніченням: тугою за рідними і близькими, зв'язок з яким часто обривався назавжди, та невпевненістю у майбутньому. За таких умов самопомогова діяльність створеного завдяки ініціативі та зусиллям С. В. Бородаєвського ошадно-позичкового товариства «Єдність» при УГА відіграла важливу роль у справі матеріальної та моральної підтримки українських студентів. Неодноразово вчений відвідував голову Міжнародної організації допомоги студентам (Женева), з яким вів переговори стосовно виділення коштів для студентства УГА [15, арк. 188зв, 273–273зв]. С. В. Бородаєвський особисто підтримував різні допомогові акції на користь української учнівської та студентської молоді. Так, його прізвище значиться у списках жертводавців Допомогового комітету при Українській реформованій реальній гімназії в Ржевничах [16, арк. 102], Комітету «Рідної школи» [17, арк. 2, 5].

Коли ж виникла загроза ліквідації УГА у зв'язку зі значним скороченням її фінансування, С. В. Бородаєвський взяв участь у створенні Товариства прихильників УГА, що мало на меті утримувати Академію власними коштами. Він був одним з 22 фундаторів Товариства та очолив обраний ініціативними зборами 20 червня 1931 р. тимчасовий

Виконавчий комітет ТПУГА, що здійснив справу організації та легалізації його діяльності [18, арк. 43].

Важливим напрямком громадської діяльності С. В. Бородаєвського була його участь у протестних акціях української громадськості перед світовою спільнотою у зв'язку з резонансними політичними подіями на українських землях та в середовищі еміграції. Першим приводом до спільних звернень–протестів української еміграції до міжнародних організацій стало вбивство у 1926 р. С. В. Петлюри. С. В. Бородаєвський підписав протест проти спроб звинуватити С. В. Петлюру у єврейських погромах в Україні у 1919–1920 рр., складений УУУ для ЛН і розісланий усім національним угрупованням у складі МУФ для ЛН [12, арк. 1].

Гнівню відреагувала українська спільнота у Подєбрадах і на політику репресій проти українського народу загалом та його наукової еліти зокрема, що здійснювалася радянською владою у міжвоєнний період. У цьому контексті варто відзначити діяльність Комісії для проведення акції протесту лекторського персоналу УГА проти масових арештів в Україні, створеній невдовзі після початку арештів у сфальсифікованій справі Спілки визволення України. Ще до початку судового процесу над заарештованими 14 грудня 1929 р. Комісія звернулася до світової спільноти з резолюцією–протестом. Своім підписом під згаданою резолюцією та згодою на відрахування утримання з заробітної платні на потреби Комісії С. В. Бородаєвський висловив повну підтримку діяльності останньої та небайдужість до долі колег–співвітчизників [19, с. 374–375].

Досліджуючи громадську діяльність ученого, не можна оминати його участі у боротьбі української еміграційної спільноти в ЧСР за визнання її окремою групою політичних емігрантів, зокрема шляхом зазначення в міжнародних («нансенівських») паспортах українців їхньої національно–етнічної приналежності. 29 грудня 1929 р. ініціативна група лекторського й адміністративного персоналу УГА створила Комітет для збору матеріалів та інформації в справі так званих «нансенівських» паспортів, реорганізований у січні 1930 р. в Комісію лекторського персоналу і адміністрації УГА у справі «нансенівських» паспортів на чолі з Б. М. Мартосом. С. В. Бородаєвський активно співробітничав з Комісією: брав участь у її засіданнях; зустрічався у справах Комісії з чиновниками Міністерства внутрішніх справ ЧСР; делегувався до Женеви для підтримки вимог української еміграції перед Міжурядовою дорадчою комісією у справах еміграції при Верховному комісаріаті Ліги Націй [15, арк. 293зв]. Злагоджена і рішуча боротьба української громадськості увінчалася успіхом: 1 липня 1930 р. Міністерство внутрішніх справ ЧСР ухвалило розпорядження про заміну в «нансенівських» паспортах для українців слова «gus» на слово «ukrajines».

С. В. Бородаєвський не належав до жодної політичної партії або суспільно–політичного об'єднання. У своїй професійній та громадській діяльності вчений намагався керуватися загальнонаціональними, а не вузькопартійними інтересами. З цього приводу в одному з листів до М. Ю. Шаповала він зазначав: «...приєднуюсь до [...] суворого таврування тих, хто при зведенню зі своїми ворогами політичних рахунків не спиняється перед тим, щоб робити замахи на справи, які мають велике значіння для українського діла» [20, арк. 70–70зв].

Бажанням прислужитися загальнонаціональній справі, працювати на користь України, а, можливо, й безпосередньо на її теренах, була обумовлена участь С. В. Бородаєвського в роботі фахової сільськогосподарської комісії при Культурно–науковому видавництві (КНВ) Українського національного об'єднання (УНО) в Празі. УНО, найбільш масова на початку 1940–х рр. організація, яка об'єднувала українців за кордоном та перебувала на націоналістичних позиціях [19, с. 47–48], з початком Другої світової війни поклала надії на перемогу Німеччини. Саме з метою «перевести необхідні дослідження й ствердити стан поодиноких галузей народного життя України в мент ліквідації комуністичного режиму» та «випрацювати проекти доцільних заходів у поодиноких галузях суспільного життя» [21, арк. 4] у липні 1941 р. з ініціатиивою УНО були організовані фахові комісії переважно з осіб професорсько–викладацького складу колишньої УГА.

Організувати й очолити роботу сільськогосподарської комісії було доручено вченому–агроному В. М. Доманицькому. Проблема «підбору фахівців для господарського відродження України, їх підхід до справи, їх методи праці» він розглядав як «надзвичайно важливу» [22, с. 18] і до участі у комісії намагався залучити визнаних фахівців у відповідній галузі. Тож не випадково саме С. В. Бородаєвському В. М. Доманицький запропонував очолити одну з її секцій – сільськогосподарської та кустарної кооперації [23, арк. 21–22зв]. Не відомо, з яких саме міркувань – чи то політичного (обережне ставлення до співпраці з УНО та ОУН), чи особистого характеру (похилий вік, слабке здоров'я) – С. В. Бородаєвський не погодився стати головою секції, але дав згоду бути її «сталім дорадником». Секцію ж очолив інший знаний учений–економіст та кооперативний діяч, товариш С. В. Бородаєвського – Б. М. Мартос.

Вже на першому засіданні секції сільської кооперації 8 серпня 1941 р. С. В. Бородаєвський подав розроблені ним проекти розпорядження про кооперативні товариства та їх союзи й статуту Центрального всеукраїнського кооперативного комітету [24, арк. 25]. Така поспішність у значній мірі була обумовлена сподіваннями перенести роботу комісії на «рідні терени» вже восени 1941 р. Не дивлячись на свій похилий вік і слабке здоров'я, С. В. Бородаєвський теж погоджувався виїхати в Україну. На думку В. М. Доманицького, він був «найліпшим кандидатом на роллю Директора Високої Кооперативної Школи» [25, арк. 14]. У листопаді 1941 р. Б. М. Мартос тричі зустрічався з урядовцями Міністерства окупованих східних територій, що «докладно інформувались про українських фахівців на еміграції, але нічого не могли сказати про час можливого їх від'їзду» [24, арк. 27–27зв]. Поступово праця комісії та її секцій набрала «семинарно–студійного» характеру і зводилася до підготовки до друку в КНВ напрацьованих матеріалів. На 1942 р. у рамках своєї праці в кооперативній секції фахової сільськогосподарської комісії С. В. Бородаєвським була запланована підготовка роботи «Кооперативне право в Німеччині за останні 20 літ» [24, арк. 27–27зв]. Однак реалізувати цей науковий задум він вже не встиг. 6 лютого 1942 р. вчений помер на 72–му році життя. До речі, у 1943 р., у перші роковини смерті С. В. Бородаєвського, КНВ УНО ухвалило на вшанування пам'яті професора видати останні його праці [26, арк. 182]. Та, очевидно, цей

намір так і не було здійснено – принаймні, поки що нами не виявлено подібної роботи.

Отже, громадська діяльність С. В. Бородаєвського в еміграції відзначалася багатогранністю та спрямованістю у русло української національної справи. Основними її напрямками були організація та участь у самопомогових акціях і товариствах української еміграційної громадськості, пропаганда та захист національних інтересів на міжнародній арені, розбудова культурно-освітнього життя української еміграції в ЧСР. Участь С. В. Бородаєвського в акціях протесту проти масових арештів наукової інтелігенції в Україні у 1929 р., політики «пацифікації» в Галичині у 1930 р., а також в роботі фахової сільськогосподарської комісії при КНВ УНО свідчить, що його громадська діяльність не обмежувалася виключно інтересами еміграційної спільноти, а, навіть за умов відірваності від українських етнічних земель, носила загальнонаціональний характер.

Список використаних джерел

1. Бородаєвський Сергій Васильович // Новий енциклопедичний словарь / Под общ. ред. К. К. Арсенева; изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Т.7: Бобровников–Брачное право. – СПб., [1912]. – С.622.
2. Бородаєвський Сергій // Українська Загальна Енциклопедія. Книга Знання: в 3–х т. / Під гол. ред. І. Раковського. – Т.3: С–Я. – Львів–Станіславів–Коломия: Рідна школа, [1931]. – С.1314.
3. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
4. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний; відповід. ред. О. Купчинський. – Ч.1. – Репринт. вид. 1942 р. – Львів–Кент–Острог, 2008. – 374 с., ССХХХІІ с. іл.
5. Злупко С. Теоретик, організатор та історик кооперації: До 125-річчя з дня народження С. Бородаєвського / С. Злупко // Львівський політехнік. – 1995. – 8 грудня. – С.2.
6. Власенко В. М. Сергій Бородаєвський (1870–1942) / В. М. Власенко // Українські кооператори. Історичні нариси / С. Гелей (ред.). – Львів: Коопосвіта, 1999. – Кн.1. – С.201–210.
7. Власенко В. М. Корифей кооперативної справи (до 135-річчя від дня народження С. В. Бородаєвського) / В. М. Власенко, В. В. Власенко // Сумський історико-архівний журнал. – Суми, 2005. – Вип.1. – С.11–22.
8. Бородаєвський Сергій Васильович: Короткий біобібліографічний покажчик / Уклад.: В. М. Власенко, О. В. Глушан. – Суми: ФОП І. М. Панасенко, 2010. – 88 с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.3883. – Оп.1. – Спр.12. – 56 арк.
10. Там само. – Спр.6. – 16 арк.
11. Бородаєвський С. В. ІV Конгрес Міжнародної Університетської Федерації для Ліг Націй / С. В. Бородаєвський // Студентський Вісник. – Прага, 1928. – Ч.1. – С.12.
12. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.269. – Оп.1. – Спр.261. – 49 арк.
13. Національний архів Чеської Республіки. – Ф. «Український музей у Празі». – Inv. №223–226.
14. ЦДАГО України. – Ф.269. – Оп.1. – Спр.317. – 103 арк.
15. ЦДАВО України. – Ф.3795. – Оп.1. – Спр.130. – 461 арк.
16. Там само. – Ф.3859. – Оп.3. – Спр.11. – 524 арк.
17. Там само. – Ф.3795. – Оп.1. – Спр.151. – 70 арк.
18. Там само. – Спр.227. – 167 арк.
19. Українська політична еміграція 1919–1945: Документи і матеріали. – Київ: Парламентське вид-во, 2008. – 928 с., 16 с. іл.
20. ЦДАВО України. – Ф.3563. – Оп.1. – Спр.146. – 98 арк.
21. Там само. – Ф.4036. – Оп.1. – Спр.28. – 352 арк.
22. Доманицький В. Сільське господарство України в умовах Нової Європи / В. Доманицький. – Прага: Культурно-наукове видавництво УНО, 1942. – 26 с.
23. ЦДАВО України. – Ф.3883. – Оп.1. – Спр.29. – 33 арк.
24. Там само. – Ф.4000. – Оп.1. – Спр.35. – 105 арк.
25. Там само. – Ф.4036. – Оп.1. – Спр.2. – 72 арк.
26. Державний районний архів м. Німбурк. – Ф. «Українська Господарська Академія в Ч.С.Р.». – Картон №9. – Спр. «Професор Сергій Бородаєвський». – 182 арк.

References

1. Borodaevskii Sergei Vasilevich // Novyi entciklopedicheski slovar / Pod obshch. red. K. K. Arseneva; izd. F. A. Brokgauz, I. A. Efron. – T.7: Bobrovnikov–Brachnoe pravo. – SPb., [1912]. – S.622.
2. Borodaievskiy Serhii // Ukrainska Zahalna Entsiklopediia. Knyha Znannia: v 3–kh t. / Pid hol. red. I. Rakovskoho. – T.3: S–Ja. – Lviv–Stanislaviv–Kolomyia: Ridna shkola, [1931]. – S.1314.
3. Vytanovych I. Istoriiia ukrainskoho kooperatyvnoho rukhu / I. Vytanovych. – Niu–Iork, 1964. – 624 s.
4. Narizhnyi S. Ukrainska emihratsiia. Kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymy viinamy / S. Narizhnyi; vidpovid. red. O. Kupchynskiy. – Ch.1. – Reprynt. vyd. 1942 r. – Lviv–Kent–Ostroh, 2008. – 374 s., ССХХХІІ s. il.
5. Zlupko S. Teoretyk, orhanizator ta istoryk kooperatsii: Do 125–richchia z dnia narodzhennia S. Borodaievskoho / S. Zlupko // Lvivskiy politehnik. – 1995. – 8 hrudnia. – S.2.
6. Vlasenko V. M. Serhii Borodaievskiy (1870–1942) / V. M. Vlasenko // Ukrainski kooperatory. Istorychni narysy / S. Helei (red.). – Lviv: Kooposvita, 1999. – Kn.1. – S.201–210.
7. Vlasenko V. M. Koryfei kooperatyvnoi spravy (do 135–richchia vid dnia narodzhennia S. V. Borodaievskoho) / V. M. Vlasenko, V. V. Vlasenko // Sumskiy istoriko–arkhivnyi zhurnal. – Sumy, 2005. – Vyp.1. – S.11–22.
8. Borodaievskiy Serhii Vasylovych: Korotkyi biobibliografichnyi pokazhchik / Uklad.: V. M. Vlasenko, O. V. Hlushan. – Sumy: FOP I. M. Panasenko, 2010. – 88 s.
9. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy). – F.3883. – Op.1. – Spr.12. – 56 ark.
10. Tam samo. – Spr.6. – 16 ark.
11. Borodaievskiy S. V. IV Konhres Mizhnarodnoi Universytetskoi Federatsii dlia Lihy Natsii / S. V. Borodaievskiy // Studentskiy Visnyk. – Praha, 1928. – Ch.1. – S.12.
12. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy (dali – TsDAHO Ukrainy). – F.269. – Op.1. – Spr.261. – 49 ark.
13. Natsionalnyi arkhiv Cheskoj Respubliki. – F. «Ukrainskiy muzei u Prazi». – Inv. №223–226.
14. TsDAHO Ukrainy. – F.269. – Op.1. – Spr.317. – 103 ark.
15. TsDAVO Ukrainy. – F.3795. – Op.1. – Spr.130. – 461 ark.
16. Tam samo. – F.3859. – Op.3. – Spr.11. – 524 ark.
17. Tam samo. – F.3795. – Op.1. – Spr.151. – 70 ark.
18. Tam samo. – Spr.227. – 167 ark.
19. Ukrainska politychna emihratsiia 1919–1945: Dokumenty i materialy. – Kyiv: Parlamentske vyd–vo, 2008. – 928 s., 16 s. il.
20. TsDAVO Ukrainy. – F.3563. – Op.1. – Spr.146. – 98 ark.
21. Tam samo. – F.4036. – Op.1. – Spr.28. – 352 ark.
22. Domanyskiy V. Silske hospodarstvo Ukrainy v umovakh Novoi Yevropy / V. Domanyskiy. – Praha: Kulturno–naukove vydavnytstvo UNO, 1942. – 26 s.
23. TsDAVO Ukrainy. – F.3883. – Op.1. – Spr.29. – 33 ark.
24. Tam samo. – F.4000. – Op.1. – Spr.35. – 105 ark.
25. Tam samo. – F.4036. – Op.1. – Spr.2. – 72 ark.
26. Derzhavnyi raionnyi arkhiv m. Nimburk. – F. «Ukrainska Hospodarska Akademiia v Ch.S.R.». – Karton №9. – Spr. «Profesor Serhii Borodaievskiy». – 182 ark.

Hlushan O. V., Ph. D., Associate professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), glushan1985@bigmir.net

S. V. Borodaevsky's public activity in emigration: maintenance and basic directions

Maintenance, basic directions and forms of public activity of the Ukrainian scientist and statesman S. V. Borodaevsky (1870–1942) in emigration are described in the article on the basis of the analysis of wide complex of archival documents from Ukrainian and foreign archives. It is shown that his basic efforts as a publicman were focused on organizing self-help and protest actions and societies of Ukrainian emigration in Cheho-Slovak Republic, attracting of attention of international community to the Ukrainian problems, establishing contacts with the representatives of international public institutions, charities and aid funds. Special attention is paid to work of S. V. Borodaevsky on creation and organization of activity of the Ukrainian university group for League of Nations and on development of it's cooperation with the International university society for League of Nations in the 1920–1930th.

Keywords: S. V. Borodaevsky, public activity, Ukrainian emigration, Cheho-Slovak Republic, Ukrainian university group for League of Nations.

Глушан Е. В., кандидат исторических наук, доцент,
Киевский национальный университет культуры и искусств
(Украина, Киев), glushan1985@bigmir.net

**Общественная деятельность С. В. Бородаевского в эмиграции:
содержание и основные направления**

На основании анализа широкого комплекса архивных документов из отечественных и зарубежных архивохранилищ раскрыто содержание, основные направления и формы общественной деятельности украинского ученого и государственного деятеля С. В. Бородаевского (1870–1942) в эмиграции. Показано, что основные его усилия как общественного деятеля были направлены на организацию акций и обществ самопомощи и протеста украинской эмиграции в Чехо-Словацкой Республике, привлечение внимания международного сообщества к украинским проблемам, установление контактов с деятелями международных общественных учреждений, благотворительных организаций, фондов помощи. Особое внимание уделено работе С. В. Бородаевского по созданию и организации деятельности Украинской университетской группы для Лиги Наций и развитию ее сотрудничества с Международным университетским обществом для Лиги Наций в 1920–1930-е гг.

Ключевые слова: С. В. Бородаевский, общественная деятельность, украинская эмиграция, Чехо-Словацкая Республика, Украинская университетская группа для Лиги Наций.

* * *

УДК 581.6:001.89(092)«18/19»

Дрозд П. Ю.,
асистент кафедры фізіології, біохімії рослин
та біоенергетики, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(Україна, Київ), drozd_p@i.ua

**НАУКОВО–ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
С. М. ЛАВРЕНКА (1900–1987 РР.)
В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
ВСЕСОЮЗНОГО БОТАНІЧНОГО ТОВАРИСТВА**

Метою статті є на основі методів конкретно–історичного, порівняльного та проблемно–хронологічного аналізу дослідити науково–організаційну діяльність С. М. Лавренка (1900–1987 рр.) у Всесоюзному ботанічному товаристві (ВБТ) в контексті становлення і розвитку самої організації. Встановлено, що учений брав участь в усіх з'їздах Російського, а згодом Всесоюзного ботанічного товариства, у 1963–1973 рр. був його президентом, а з 1973 р. до кінця життя – почесним президентом ВБТ. Учений активно публікувався у виданнях ВБТ: «Проблемы ботаники», «Вопросы ботаники», «Тезисы докладов советской делегации на VIII Международном ботаническом конгрессе», «Академику В. Н. Сукачеву к 75-летию со дня рождения. Сборник работ по геоботанике, лесоведению, палеогеографии и флористике», «Проблемы современной ботаники», де висвітлював дослідження степової рослинності Євразії, флори Кавказу та ін. з 1965 до 1979 рр. С. М. Лавренко був головним редактором дружаного органу товариства – «Ботанический журнал», з яким співпрацював з 1942 р.

Ключевые слова: С. М. Лавренко, Всесоюзное ботаническое товариство, «Ботанический журнал», ботаніка, геоботаніка.

Активна наукова і науково–організаційна діяльність академіка АН СРСР С. М. Лавренка (1900–1987), його фундаментальні праці з методичних і теоретичних проблем геоботаніки, ботанічної географії та екології, що отримали визнання і поширення не тільки в нашій країні, а й за кордоном, наукове та методичне керівництво великими колективами вчених, численні учні та послідовники – все це визначило провідну роль С. М. Лавренка у розвитку ботанічної науки України та СРСР, зокрема у Всесоюзному ботанічному товаристві (ВБТ).

У наукових та науково–публіцистичних працях, які присвячені біографії С. М. Лавренка (В. Д. Александрова [1], З. М. Крамишева [2], Р. В. Камелін [3]), а також довідникових виданнях [4] зазначається сам факт перебування ученого на посаді президента ВБТ, однак не висвітлюється його діяльність в організації. У публікаціях, що стосуються ВБТ [5; 6; 7], згадуються окремі виступи

С. М. Лавренка на з'їздах та його участь у комісіях. Отже, значення для наукової спільноти результатів досліджень С. М. Лавренка вимагає проведення комплексного вивчення та аналізу його діяльності у ВБТ.

Метою статті є на основі методів конкретно–історичного, порівняльного та проблемно–хронологічного аналізу дослідити науково–організаційну діяльність С. М. Лавренка (1900–1987 рр.) у Всесоюзному ботанічному товаристві в контексті становлення і розвитку самої організації.

Для висвітлення діяльності С. М. Лавренка у Всесоюзному ботанічному товаристві (ВБТ) та передумов залучення вченого до його складу, варто відтворити картину становлення та розвитку організації. Попередником Всесоюзного ботанічного товариства було Російське ботанічне товариство (РБТ), засноване Установчим з'їздом 20–21 грудня 1915 р. в Петрограді. С. М. Лавренко з самого початку і аж до того часу, поки в 1970-х рр. хвороба не завадила йому здійснювати активну діяльність брав участь в усіх засіданнях Російського, а потім Всесоюзного товариства [5, с. 1228].

Проведений 20–21 грудня 1915 р. Установчий з'їзд РБТ, на якому були присутні І. П. Бородин, М. А. Буш, Є. П. Вотчал, Б. О. Келлер, В. Л. Комаров, С. П. Костичев, В. П. Любименко, Д. М. Прянишников, В. М. Сукачов, В. І. Талієв, О. В. Фомін та інші, визначив місцеперебування товариства в Петрограді і прийняв його Статут (затверджений Імператорською Санкт–Петербурзькою Академією Наук 3 березня 1916 р.). Статутом було проголошено цілі і завдання товариства: сприяти розвитку в Російській імперії всіх галузей ботаніки; поширювати в країні ботанічні знання; сприяти дослідженню місцевої флори і рослинності [7]. Було прийнято рішення про створення журналу Російського ботанічного товариства при Академії наук і затверджено положення про нього. Для подальшої організації справ РБТ до перших зборів було обрано Тимчасове бюро в складі І. П. Бородіна (голова), М. А. Буша, В. Л. Комарова, С. П. Костичев і В. М. Сукачова.

16–19 грудня 1916 р. у Москві відбулися Річні збори РБТ, на якому було обрано першу Раду товариства, яка змінила Тимчасове бюро, ревізійну комісію і редколегію. До складу Ради увійшли: почесний президент А. С. Фамінцин, президент І. П. Бородин, товариші президента С. Г. Навашин і В. І. Палладін, а також В. Л. Комаров, С. П. Костичев, В. А. Траншель, головний секретар М. А. Буш і скарбник В. М. Сукачов. Було організовано 2 постійні комісії РБТ: флористична, під головуванням М. А. Буша, і комісія зі стаціонарного вивчення рослинності Росії, під головуванням В. М. Сукачова (з 1922 р. вона називалася Комісією з вивчення рослинності Росії). До жовтня 1917 р. в РБТ налічувалося понад 300 членів, було видано 8 випусків журналу зі статтями багатьох найвизначніших ботаніків, почали функціонувати постійні комісії РБТ [7].

У вересні 1921 р. в Петрограді відбувся I Всеросійський з'їзд ботаніків. З'їзд прийняв рішення про організацію Геоботанічного бюро (створене в 1922 р.) і про скликання Першої Всеросійської наради геоботаніків (відбулася в 1924 р.). Було прийнято проект створення позавідомчого Геоботанічного комітету. За матеріалами з'їзду видано кілька випусків «Дневника I Всероссийского съезда русских ботаников в Петрограде в 1921 году, созванного